

Humanitas et litterae, Zbornik u čast Franje Šanjeka, priredili **Lovorka Čoralić** i **Slavko Slišković**. Zagreb: Dominikanska naklada Istina, Kršćanska sadašnjost, 2009, 936 str.

U izdanju Kršćanske sadašnjosti i Dominikanske naklade Istina, 2009. godine je objavljen, prigodom sedamdesete obljetnice života i odlaska u mirovinu, *Zbornik u čast akademika Franje Šanjeka*. Uz kratak životopis na hrvatskom i latinskome jeziku, bibliografiju akademikovih djela (15-51) te popis čestitara (*Tabula gratulatoria*, 13), *Zbornik* sadrži ukupno 48 znanstvenih radova s temama bliskima područjima i razdobljima koja akademik Šanjek istražuje i predaje (srednji vijek, crkvena i nacionalna povijest, pomoćne povijesne znanosti i dr.), a podijeljeni su u dvije cjeline: "Povijest" (55-719) i "Kultura i umjetnosti" (723-936).

Prvu tematsku cjelinu otvara članak »Prilog poznavanju razvoja sela Gornji Kneginec kraj Varaždina do kraja 17. stoljeća« (55-77), u kojemu Hrvoje Petrić na temelju objavljenih i neobjavljenih izvora i literature iznosi kratki pregled razvoja sela i župe Gornji Kneginec od početka 13. do kraja 17. stoljeća. Ivan Majnarić u radu naslovljenu »Papinski poslanik Akoncije u Dalmaciji i Hrvatskoj 1219. - 1233. godine« (79-98) razmatra djelatnost papinskog poslanika, poddakona i kurijalnog kapelana Akoncija u Dalmaciji i Hrvatskoj tijekom dvadesetih godina 13. stoljeća, s posebnim osvrtom na njegov, a ujedno i papinski stav prema piratstvu i krivovjerju na ovim prostorima.

Mirjana Matijević Sokol u članku »Historia Salonitana post Thomam – recepcija "Salonitanske povijesti" do prvotiska« (99-112) pokušava utvrditi zastupljenost »Salonitanske povijesti« u djelima hrvatskih humanističkih historiografa. Zdenka Janeković Römer u radu »Moć riječi: propovjednici u srednjovjekovnom Dubrovniku« (113-127) raspravlja o svrsi i metodama propovijedanja srednjovjekovnih dominikanaca i franjevaca, te o tragu koji su te propovijedi ostavile na srednjovjekovni dubrovački puk. U radu »Cyrille Bosota: un Bogomile Bulgare du XIVe siècle« (129-135) Ivan Božilov obrađuje djelovanje Bugarina Kirila Bosota, jednog od najpoznatijih predstavnika bogumilskog pokreta na području Bugarske u 14. stoljeću.

Šesti rad u Zborniku - »Crkvena politika Šubića Bribirskih do sloma Kliške grane (1356.)« (137-158) - djelo je Damira Karbića u kojemu analizira različite oblike crkvene politike vodećih članova hrvatskoga velikaškog roda Šubića u razdoblju njegove najveće moći. Relja Seferović u članku »Engleski klerici u historiografiji Dubrovačke Republike« (159-176) razmatra razloge i način na koji su dubrovački povjesničari proučavali engleske klerike. U radu naslovljenom »Svećenstvo i crkva u dubrovačkim oporukama iz 1348. godine« (177-204) Gordan Ravančić na temelju sačuvanih dubrovačkih oporuka ukazuje na promjene u mentalitetu dubrovačkog stanovništva koje je prouzrokovala pojava Crne smrti.

Blok zadarskih tema započinje radom Milka Brkovića »Ugovor o sklopljenom miru u Zadru 1358. između Ludovika I. i Venecije (povijesne okolnosti nastanka i paleografsko-diplomatička analiza isprave)« (205-225), koji se bavi detaljnom analizom okolnosti i samog dokumenta kojim je sklopljen Zadarski mir 1358. godine između ugarsko-hrvatskog kralja i Mlečana. Sljedeći članak nosi naslov »Prilog proučavanju životopisa denoveškog i zadarskog plemića Baltazara de Sorbe, kraljevskog admirala« (227-240). U njemu Branka Grbavac, na temelju objavljene i neobjavljene građe, donosi život i djelo jednog od najistaknutijih članova denoveške i zadarske patricijske obitelji de Sorba. »Samostanski i nadbiskupski posjedi u srednjovjekovnom Zadru« (241-256) naslov je članka u kojemu Serdo Dokoza, na temelju analize sačuvanih izvora, razmatra položaj zadarskog nadbiskupa u odnosu na najveće gradske samostane kroz odnos u veličini zemljišnih posjeda i oporučnih ostavština građana.

Problemima srednjovjekovnog poimanja vremena, pučke pobožnosti i različitosti slavljenja blagdana s obzirom na lokalne običaje bave se Sabine Florence Fabijanec i Mirko Sardelić u radu »Slavljenje blagdana na srednjovjekovnom hrvatskom priobalju« (257-288). Ante Birin u članku »Cetinski knez Ivaniš Nelipčić - ban naših kraljevstava Dalmacije i Hrvatske« (289-302) na temelju do sada nekorištenih izvora propituje zakonitost banskog položaja cetinskog kneza Ivaniša Nelipčića. U radu »Vranski prior Bartol

Berislavić« (303-317) Marija Karbić proučava život i djelo vranskog priora Bartola Berislavića, s posebnim osvrtom na njegovu ulogu u političkom životu Ugarsko-hrvatskog kraljevstva.

Slijedi rad Borislava Grgina pod naslovom »Krbavska i Modruška biskupija u kontekstu kasno-srednjovjekovne hrvatske povijesti« (319-330) u kojemu autor prikazuje politički razvoj i promjene u prostornom i administrativnom ustrojstvu Krbavske, kasnije Modruške biskupije u razdoblju od 14. do tridesetih godina 16. stoljeća. »Kožičićev opis pogibije Ladislava Hunyadija, hrvatsko-dalmatinskoga bana« (331-346) naslov je članka u kojemu Anica Nazor analizira pogubljenje Ladislava, starijeg brata ugarsko-hrvatskog kralja Matije Korvina, koje se spominje u dodatku na kraju djela o rimskim papama i carevima zadaraskog povjesničara Šimuna Kožičića Benje.

U članku »Neki aspekti kasnosrednjovjekovne društvene i religiozne povijesti Poreča u zrcalu oporuka i kodicila« (347-374) Zoran Ladić analizira oporuke i kodicile kasnosrednjovjekovnog porečkog bilježnika Antuna de Teodorisa, te na temelju njihove analize iznosi neke društvene i religiozne karakteristike Poreča u kasnom srednjem vijeku. Oslanjajući se na izvornu građu iz mletačkih arhiva, Lovorka Čoralčić u članku »Hrvatski iseljenici i samostan S. Domenico u Mlecima (15.-18. stoljeće)« (375-395) ukazuje na različite oblike povezanosti i komunikacije hrvatskih iseljenika u Mlecima s crkvom i samostanom S. Domenico. Potvrdu o razgranatim i plodonosnim crkvenim vezama između Slovačke i Hrvatske u razdoblju od 16. do 19. stoljeća donosi Peter Sedlák u radu »Kninski naslovni biskupi na tlu Slovačke« (397-417).

Luc Oresković u radu »La vénération de la croix dans un diocèse de Croatie aux XVIIe et XVIe siècles: Entre démarche christologique et référence identitaire« (419-435), na primjeru Senjsko-modruške biskupije kao pograničnog područja u 17. i 18. stoljeću, pokazuje kako simbol križa prerasta okvire vjere i postaje obilježjem zajednice. U sljedećem članku naslovljenu »Četiri predstave marčanskih grkokatoličkih biskupa iz prve polovice 18. stoljeća« (437-456) Zlatko Kudelić prikazuje karakteristike habsburške vjerske

politike u Varaždinskom generalatu tijekom razdoblja vladavine careva Josipa I. i Karla III. »Arhivsko građivo za povijest Boke kotorske u 18. stoljeću (Istorijski arhiv u Kotoru, Biskupski arhiv u Kotoru i Arhiv HAZU u Zagrebu)« (457-468) rad je u kojemu Maja Katušić upućuje na bogatu arhivsku građu koja rasvjetljava brojne sastavnice iz prošlosti Boke kotorske u ranom novom vijeku. Slijedi rad Slavka Kovačića pod naslovom »Ruićeve dopune Farlatijevu djelu "Illyricum Sacrum"« (469-493), u kojemu su prikazane nadopune paškog notara Marka Laura Ruića Farlatijevom znamenitome djelu, te neki njegovi ispravci.

Teme iz povijesti 19. stoljeća započinju člankom Guya Bedouellea »Dubrovnik, vu par le maréchal Marmont, duc de Raguse« (1806-1811) (495-506), kroz koji se može pobliže upoznati pogled maršala Marmonta, vojvode od Dubrovnika, na dubrovačko stanovništvo, običaje i institucije, kao i različite ocjene njegova djelovanja na temelju spisa suvremenika. U članku »Franjo Rački kao istraživač hrvatskoga srednjovjekovlja« (507-515) Ivo Goldstein se bavi raščlambom radova Franje Račkog koji se odnose na hrvatsku srednjovjekovnu povijest, te na kraju ocjenjuje doprinos Račkoga suvremenoj historiografiji. »Slika Katoličke i Pravoslavne crkve u zagrebačkom tisku od izbijanja revolucije 1848. godine do uvođenja neoapsolutizma« (517-533) rad je Vlaste Švoger u kojemu se prikazuje percepcija Katoličke i Pravoslavne crkve u liberalno usmjerenim zagrebačkim listovima. Zoran Grijak u članku »Problem konverzija na katolicizam u Bosni i Hercegovini u austro-ugarskom razdoblju u svjetlu neobjavljenih arhivskih izvora« (535-561) analizira vjersku politiku austrougarskih vlasti na prostoru Bosne i Hercegovine, kao i njezine posljedice.

U radu »Odnos vjerskog i nacionalnog u pravaškoj ideologiji« (563-575) Stjepan Matković analizira ulogu vjere u političkom i društvenom životu pravaštva, te odnos pravaša prema Katoličkoj crkvi i kršćanskoj socijalnoj ideji. Sličnu tematiku donosi i članak »Epilog »razdražljivoga govora« kostajničkog kapelana Josipa Platnara uoči izbora 1883. godine« (577-595), u kojemu Jasna Turkalj na primjeru optužnice protiv kapelana Josipa Platnara, okrivljena za uvredu srpske

narodnosti i poticanje mržnje protiv Srba, opisuje stav Stranke prava prema Srbima u Hrvatskoj.

Člankom »Brojčano stanje studenata Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, odnosi s drugim fakultetima i osvrt na izbor studija (1874.-1914.)« (597-622) Tihana Luetić utvrđuje kretanje brojčanog stanja studenata zagrebačkog Filozofskog fakulteta, kao i cijele studentske populacije Zagrebačkog sveučilišta u razdoblju od osnutka (1874) do Prvog svjetskog rata (1914). Detaljnu analizu širenja fenomena starokatolicizma kod većeg broja vjernika na prostoru Hrvatske u međuratnom razdoblju 20. stoljeća donosi Tonko Barčot u članku »Pojava starokatolicizma na zapadnom dijelu otoka Korčule« (623-642).

Franko Mirošević u radu »Nettunske konvencije i Stjepan Radić« (643-661) analizira reakcije Hrvatske seljačke stranke i Stjepana Radića na konvencije koje su potpisane između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Italije u talijanskome gradu Nettunu 1925. godine, a regulirale su jugoslavensko-talijanske odnose dvadesetih godina 20. stoljeća. Miroslav Akmadža i Denis Njari autori su članka pod nazivom »Prilog poznavanju djelovanja udruženja katoličkih svećenika Bosne i Hercegovine "Dobri Pastir"« (663-685). Članak prati problematiku crkveno-državnih odnosa u Bosni i Hercegovini tijekom komunističkoga režima, s naglaskom na osnivanje i djelovanje staleških svećeničkih udruženja koja su komunističke vlasti osnivale s ciljem stvaranja podjela unutar Katoličke crkve i stavljanja jednog njezina dijela pod svoj nadzor. Slijedi članak »Osnivanje Gospićko-senjske biskupije« (687-707) u kojemu Mile Bogović prikazuje crkvenu organizaciju koja je u prošlosti postojala na području današnje Gospićko-senjske biskupije te razloge njezina kasnog osnutka - 25. svibnja 2000. godine.

Posljednji članak iz prve cjeline u Zborniku rad je Tome Vukšića pod naslovom »La risposta delle famiglie nella Bosnia ed Erzegovina al progetto del Creatore« (709-719) koji ukratko predstavlja sadašnje demografsko stanje u Bosni i Hercegovini.

Drugu tematsku cjelinu ("Kultura i umjetnost"), koja sadrži 13 radova, započinje Nenad Cambi člankom »Aktivnost biskupa na saloni-tanskim nekropolama« (723-733). U tom članku

autor analizira nadgrobnice natpise kako bi utvrdio utjecaj crkvenih poglavara u osnivanju, razvoju i uređenju nekropola u Saloni. Ante Gulini u radu »Bogorodičin lik na srednjovjekovnim pečatima hrvatskih kaptola« (735-745) skreće pažnju na likovnu stranu naših kaptolskih pečata te s toga aspekta osvjetljava Bogorodičin lik koji se na njima nalazi. »Oponekim arheološkim svjedočanstvima kasnosrednjovjekovne pismenosti u kontinentalnom dijelu Hrvatske« (747-776) rad je u kojemu Željko Tomičić donosi osvrt na neka arheološka svjedočanstva pribavljena na nalazištima s područja kontinentalne Hrvatske, a uvrštena u epohu vladavine ugarsko-hrvatskoga kralja Matije Korvina.

Tomislav Galović u članku »Benediktinci - izvorište hrvatske trojezične i tropismene kulture u srednjem vijeku« (777-786) ukazuje na važnost benediktinskog reda u formiranju i razvitku tropismenosti i trojezičnosti u hrvatskome srednjovjekovlju. Potom slijedi rad »Prilog poznavanju slikarstva Lovre Dobričevića« (787-802) u kojemu Ivana Prijatelj Pavičić analizira sliku *Rođenje Isusovo* kotorsko-dubrovačkog slikara Lovre Dobričevića, a posebnu pažnju posvećuje problemu datacije slike. Hana Breko Kustura autorica je članka »Iz rukopisno-glazbene riznice samostana dominikanaca u Starom Gradu na Hvaru (15.-16. st.): prilog tradiciji srednjovjekovne "jednostavne polifonije" iz Hrvatske - nove spoznaje« (803-817) koji donosi uvid u nove komparativne spoznaje o najstarijem hrvatskom dvoglasju u stilu srednjovjekovne »jednostavne polifonije« (tal. *polifonia semplice*). U sljedećem prilogu naslovljenu »Livijeva povijest "Ab urbe condita" u prvoj knjizi djela "De rebus dalmaticis" Dinka Zavorovića« (819-827) Iva Kurelac na primjeru djela šibenskog humanista i povjesničara Dinka Zavorovića ispituje razloge posezanja hrvatskih humanističkih povjesničara za citatima iz antičkih djela.

Književne humanističko-renesansne teme započinje Drago Šimundža radom »Religiozna i rodoljubna tematika hrvatske humanističke književnosti« (829-849), u kojemu analitičkim postupcima raščlanjuje i utvrđuje konkretno stanje religiozne i rodoljubne tematike u djelima hrvatskih humanista. »Renesansni utjecaji i prožimanja: filozofija

države Jeana Bodina i Nikole Gučetića« (851-869) naslov je rada u kojemu Marinko Šišak analizira utjecaj francuskog filozofa Jeana Bodina i njegova djela *Les six livres de la Republique* na dubrovačkog renesansnog polihistora Nikolu Gučetića, posebno na definiranje njegove filozofije države.

Slaven Bertoša autor je priloga koji nosi naslov »Inventar crkve Sv. Nikole u Barbanu iz 1640.« (871-882). U njemu je autor u spisima iz ostavštine znamenitog Barbanca Josipa Antuna Batela pronašao i detaljnije obradio inventar mjesne župne crkve iz 1640. godine koji predstavlja zanimljivo povijesno vrelo i nadopunjuje postojeće spoznaje o novovjekovnoj crkvenoj prošlosti Barbana. U radu »"Riječ Božja" - propovijedi Vičenca Marije Gučetića« (883-892) Josip Bratulić analizira knjigu koju je Vičenco Marija Gučetić izdao u Veneciji 1743. godine, a koja sadrži trideset propovijedi koje je taj dominikanac držao u Dubrovniku. Nakon toga slijedi rad Mirjane Polić Bobić naslovljen »Povijest i književnost u hispanskoj Americi: literatura o otkriću Novog svijeta i povijest Amerike« (893-906) u kojemu autorica obrađuje prozne vrste u kojima se tijekom tri stoljeća španjolskoga gospodstva u Americi zapisivalo i tumačilo Novi svijet te čitateljstvo kojima su ti tekstovi bili dostupni. Zbornik završava prilogom Henrika Hegera, povjesničara ideja, pod naslovom »Un débat méthodologique à l'Université de Paris-Sorbonne (1981-1984): la question de l'approche interdisciplinaire de l'aire culturelle Croate« (907-936). Članak prati službeni prijepisku između pokojnoga slavista Michela Aubina i samoga autora, kroz koju se upoznaju različiti pristupi hrvatskom kulturnom obzoru.

Zbornik *Humanitas et litterae*, posvećen akademiku Franji Šanjeku i njegovu predanom akademskom radu, svojim obiljem zanimljivih znanstvenih priloga i raznolikošću tema širokog vremenskog raspona vrijedan je doprinos poznavanju hrvatske povijesno-kulturne baštine.

Juraj Balić

Esad Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalju Hranić Kosača*. Sarajevo: Institut za istoriju, Historijske monografije, knj. 4, 2009, 526 str.

Proučavanje srednjovjekovne prošlosti kroz prizmu pojedinih ličnosti nije posve nepoznat koncept ni u stranoj ni u domaćoj historiografiji. Još od samih početaka kritičkog promatranja bosanske historije uočeno je da su životi i djela važnijih osoba relativno dobro dokumentirani, da biografski pristup nudi mogućnost za svestranije sagledavanje širih političkih i društvenih zbivanja u bosanskoj državi srednjeg vijeka te da se na taj način pojedini događaji mogu rasvijetliti iz različitih perspektiva, tj. iz ugla njihovih glavnih aktera. Upravo su se iz ovih razloga brojni historičari opredjeljivali za monografske obrade istaknutijih pojedinaca, vladara ili velikaša, što je rezultiralo kvalitetnim djelima i radovima iz pera Jovana Radonića o vojvodi Sandalju Hraniću i knezu Pavlu Radinoviću, Ferde Šišića o vojvodi Hrvoju Vukčiću, Sime Ćirkovića o hercegu Stjepanu Vukčiću, Pave Živkovića o kralju Tvrtku II Tvrtkoviću, a ovim imenima i djelima potrebno bi bilo pridružiti još i poduži spisak kraćih radova koji su tretirali manje poznate ličke bosanskog srednjovjekovlja.

Provjerenom metodologijom i utabanim stazama navedenih autora kretao se i dr. Esad Kurtović, docent na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu, u svojoj knjizi o velikom vojvodi bosanskom Sandalju Hraniću Kosači, jednom od najznačajnijih velikaša bosanske države s kraja 14. i u prvoj polovini 15. stoljeća. Ova knjiga, čije se objavljivanje tako nestrpljivo očekivalo, predstavlja djelomično izmijenjen tekst doktorske disertacije koju je autor odbranio 6. septembra 2006. godine na Filozofskom fakultetu u Sarajevu pred komisijom u sastavu: prof. dr. Dubravko Lovrenčić, predsjednik, prof. dr. Pejo Ćošković, mentor i član, i prof. dr. Vesna Mušeta-Aščerić, član komisije.

U svojim prethodnim radovima dr. Esad Kurtović je, oslanjajući se na neiscrpu podlogu izvorne građe Državnog arhiva u Dubrovniku, najviše pisao o temama iz ekonomske historije srednjovjekovne Bosne, o pojedinim vlaškim rodovima